

УДК 347.77(4)(477)

ПОНЯТТЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЇХНЬОЇ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

*Іваненко Дмитро Дмитрович,
канд. юрид. наук, викладач кафедри адміністративного,
господарського права
та фінансово-економічної безпеки ННІ права,
Сумський державний університет*

*Ярошенко Вікторія Олександрівна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет,*

В роботі запропоновано визначення поняття географічного зазначення походження товару. Проаналізовано критерії розмежування між назвою місця походження та географічним зазначенням походження. Вказано міжнародні договори, які встановлюють норми з охорони географічних зазначень. Названо нормативні акти, в яких регулюються відносини, пов'язані із використанням та захистом географічних зазначень в Україні. Визначено, що Угода про асоціацію встановлює зобов'язання сторін із взаємної правової охорони географічних зазначень. Наведено рівень охорони географічних зазначень ЄС.

Розвиток ринкової економіки в Україні, процеси євроінтеграції загострюють проблему підвищення якості вітчизняних товарів та захисту інтересів споживачів. При цьому, їх успішна реалізація залежить від реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності, забезпечення умов добросовісної конкуренції, де об'єктом правової охорони є географічні зазначення походження товарів. Останні використовуються для позначення товарів природного, промислового та сільськогосподарського походження, що зачіпає інтереси значної кількості товаровиробників. До таких товарів належить сир, вино, горілка, вироби ремесел та промислів, що мають не тільки регіональну, а й міжнародну популярність. Значення географічних зазначень походження товарів стає все більш очевидним в умовах добросовісної конкуренції, посилення процесів євроінтеграції, постійного зростання попиту на товари, конкурентні переваги яких визначаються їх географічним походженням.

Ключові слова : географічні зазначення, просте зазначення походження товару, кваліфіковане зазначення походження товару, охоронювані географічні зазначення (PGI), географічні зазначення (GI).

Ivanenko Dm. Dm., Yaroshenko V. O. Concept of Geographical Indications and Conceptual Approaches on their Legal Protection : European and Ukrainian Experience In the article the definition of the concept of geographical indication of the origin of goods is proposed. The criteria for distinguishing between the place of origin and the geographical indication of origin are analyzed. The international treaties that establish norms for the protection of geographical indications are specified. Named normative acts regulating relations related to the use and protection of geographical indications in Ukraine. It is determined that the Association Agreement establishes obligations of the parties on mutual legal protection of geographical indications. The level of protection of geographical indications of the EU is given.

The development of a market economy in Ukraine, the processes of European integration intensifies the problem of improving the quality of domestic goods and protecting the interests of consumers. At the same time, their successful implementation depends on reforming the state system of legal protection of intellectual property, providing conditions for fair competition, where the object of legal protection is the geographical indication of the origin of goods. The latter are used to refer to products of natural, industrial and agricultural origin, which affects the interests of a significant number of commodity producers. Such goods include cheese, wine, vodka, crafts and crafts, which have not only regional but also international fame. The value of geographical indications of the origin of goods is becoming increasingly evident in the context of fair competition, strengthening the processes of European integration, the continuous growth of demand for goods, whose competitive advantages are determined by their geographical origin.

Keywords : geographical indications, simple indication of the origin of the goods, qualified indication of the origin of the goods, protected geographical indications (PGIs), geographical indications (GIs).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання правової охорони географічних зазначень походження товарів розглядали такі вітчизняні науковці, як: Д. Ф. Крисанов [4], Ю.С. Мельниченко [6], О. П. Орлюк [9], О.П. Світличний [11], О. М. Тараненко [12], Т.В. Терехова [13] та інші. У працях вказаних науковців запропоновано різні підходи до розуміння значення та змісту поняття географічного зазначення походження товару.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на певні успіхи в процесі дослідження аналізованого поняття, наразі в наукових працях відсутнє єдине загальноприйняте визначення поняття географічного зазначення походження товару, до того ж, правове регулювання необхідної правової охорони такого зазначення потребує на більш ґрунтовне дослідження з урахуванням наявного європейського досвіду.

Мета статті. Необхідність з'ясування концептуальних підходів щодо правової охорони географічних зазначень в європейському та вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Д. Ф. Крисанов, назва географічного місця використовується в якості позначення назви товару, обумовлює комплекс різнопланових та різносторонніх характеристик, що певним чином відрізняють такий товар від інших однорідних виробів [4, с. 18]. З цього приводу, серед вітчизняних науковців, має місце наступна ситуація. О.П. Світличний доречно зазначає що поняття географічного зазначення є новелою законодавства України, джерелом якого є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Ст. 22 вказаної Угоди містить наступне визначення географічного зазначення – це

«зазначення, які визначають товар як такий, що походить з території певної держави, регіону або місцевості на її території, коли дана якість, репутація або інші характеристики товару значною мірою пов'язані з його географічним походженням» [11, с. 218; 15].

О.П. Орлюк, підкреслює, що на теперішній час Цивільний кодекс України [18] (надалі – ЦК України) не містить визначення терміну «географічне зазначення». Дослідниця пропонує наступне визначення географічного зазначення – «назва географічного місця, яка використовується для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має особливі властивості, певні якості, репутацію або інші характеристики, виключно, головним чином або в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором» [9, с. 439].

Ю.С. Мельниченко на основі аналізу міжнародно-правових нормативних актів вважає доцільним визнати «географічне зазначення» такою категорією, що поєднує у собі «зазначення походження» та «найменування місця походження товару» та пропонує визначити поняття «географічне зазначення» як позначення, що «вказує на певне географічне місце (країну, регіон чи місцевість на території країни або на інший географічний об'єкт) та використовується для ідентифікації товару (послуги), що має певну якість, репутацію чи інші характеристики, виключно чи головним чином зумовлені географічним місцем походження, включаючи природні умови чи людський фактор або їх поєднання, створюючи у споживача сталу репутацію товару (послуги), обумовлену названими властивостями» [6, с. 16].

Що стосується законодавчих норм, то відповідно до норм Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» (надалі – Закон), розрізняють просте зазначення походження товару та кваліфіковане зазначення походження товару.

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення.

Кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: назва місця походження товару; географічне зазначення походження товару.

Назва місця походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару, який має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора» [10; 19, с.369].

Отже, під географічним зазначенням походження товару розуміється будь-яке словесне чи графічне позначення географічного місця (країни, регіону чи місцевості на території країни або іншого географічного об'єкту), яке використовується для позначення товару, походить із цього географічного місця, має особливі властивості, певні якості, репутацію або інші характеристики, виключно чи головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором.

У відповідності із ст. 9 Закону, «право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару мають: а) особа чи група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим

географічним місцем; б) асоціації споживачів; в) установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць. Право на використання зареєстрованого позначення місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають, за умови реєстрації цього права, виробники, які в географічному місці, зазначеному в Державному реєстрі України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до такого Реєстру».

Згідно ст. 15 Закону, «свідоцтво (документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та/або право особи на використання зареєстрованої назви місця походження товару чи зареєстрованого географічного зазначення походження товару) про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару видається Установою (центральною органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності) протягом місяця від дати реєстрації цього зазначення або від дати внесення до Реєстру відомостей щодо осіб, яким надано право на використання раніше зареєстрованого цього кваліфікованого зазначення походження товару за умови сплати державного мита в розмірі та порядку, визначених законодавством. Свідоцтво, що посвідчує реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару, діє протягом 10 років від дати подання заявки».

Аналізуючи відомості Державного реєстру України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів (надалі – КЗПТ), українські товари наразі в ньому займають 42 позиції, натомість європейські – з 43 по 3110 позицію. Правова охорона європейських позначень в Україні здійснюється відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [17]. На думку Г. Андрощука, це є логічним наслідком відсутності протягом тривалого часу державної політики у сфері охорони інтелектуальної власності, комплексної стратегії захисту національних товаровиробників. Зокрема, при формуванні тексту Угоди не було здійснено належної співпраці з асоціаціями тих товаровиробників, які найбільше використовують

географічні позначення: вина, сиру та мінеральних вод. Технічна частина документу, а саме, перелік географічних назв, які підлягають захисту відповідно до Угоди, демонструє фатальну недосконалість нормотворчої техніки з українського боку. Відсутність єдиної стратегії розвитку інституту географічних зазначень в Україні та відсутність навіть узагальненої інформації про наявні географічні зазначення в Україні та назви, що потенційно можуть стати ними. Це призвело до того, що держава Україна сформулювала абсолютно безсистемний, нісенітницький перелік географічних зазначень [1].

Провівши пошук українських географічних зазначень у європейських базах DOOR та E-VACCHUS, необхідно констатувати про абсолютну відсутність вітчизняних позначень [20]. Відсутність у зазначених Базах даних з України обумовлена вищевикладеними факторами.

Слід зазначити, що у Європейському Союзі правова охорона географічних зазначень здійснюється відповідно до норм Паризької конвенції про охорону промислової власності. Положення конвенції встановлюють спеціальний режим захисту від використання продуктів, які мають «неправильні, прямі чи непрямі, зазначення походження». Так, зокрема, у ст. 9 Паризької конвенції вказано, що на такі продукти може бути «накладено арешт при ввезенні до тих країн Союзу, в яких цей знак чи фірмове найменування мають право на законну охорону».

Ряд концептуальних питань у частині охорони географічних зазначень закріплено також у Лісабонській угоді про захист зазначень місць походження виробів та їх міжнародної реєстрації. Відповідно до положень Лісабонської угоди, «зазначення місця походження означає географічну назву країни, району, або місцевості, яка використовується для позначення виробу, якість і властивості якого визначаються винятково або значною мірою географічним середовищем, в тому числі природними та етнографічними факторами» [7; 5; 12, с. 919-920].

На теперішній час у ЄС виокремлено та ідентифіковано такі основні види якісних характеристик сільськогосподарської та харчової продукції, серед яких специфічне місце належить захищеним географічним зазначенням (далі – ГЗ, GI):

1. PDO (Protected Designation of Origin) – захищене зазначення походження – (Продукт, тісно пов'язаний з його територією);

2. PGI (Protected Geographical indication) – захищене географічне зазначення – (Продукт, пов'язаний з його територією);

3. TSG (Traditional Specialities Guaranteed); (A traditional product) – (Традиційний продукт); (Традиційні методи гарантії виробництва і дотримання рецептур);

4. Optional Quality Terms («mountain product»; «product of island farming») – (Необов'язкові якісні терміни: гірський продукт, продукт острівного сільського господарства);

5. Organic farming (A method a production which is protective

for environment and animal welfare) – (Органічне сільське господарство: метод виробництва, який є захисним для добробуту довкілля і тварин);

6. Label Rouge (A high quality product) – (Етикетка Руж: високоякісний продукт).

В ЄС маркування географічного походження регулюється нормативно-правовими актами №1151/2012, 110/2008, 1308/2013, 1169/2011, 882/2004, 2005/29/EC, європейським стандартом EN45011 та системами сертифікації: PDO (визначає регіон виробництва продукції, її характеристики, фактори виробництва), PGI (визначає регіон виробництва продукції та допускає її виробництво в інших регіонах з використанням сировини та традиційної технології місця походження), TSG (визначає регіон виробництва продукції, її рецептуру, традиції та технології виробництва), GI (визначає колективне право на географічне зазначення) [4, с. 20-22;16].

Із загальної кількості географічних зазначень майже третина (1334 зазначень) становлять географічні вказівки стосовно території, на якій виробляється вино. Крім того, зареєстровано 327 зазначень (8 % від загального числа зареєстрованих), які стосуються алкогольних напоїв на спиртовій основі.

Наголосимо, що значний приріст найменувань продуктів викликав необхідність прискіпливого ставлення до процедури реєстрації географічних зазначень щодо кожного пункту вимог: для унеможливлення дублювання нових імен з традиційними, недопущення надання захищеного географічних зазначень продуктам, що не відповідають встановленим вимогам, тощо.

1. Назву захищеного походження PDO (регіон, конкретне місце тощо) можна використати, щоб описати сільськогосподарські або харчові продукти за умови одночасного дотримання трьох кумулятивних умов: а) продукт повинен походити з цієї географічної області; б) якість або ж характеристики продукту мають бути в основному або виключно залежати від специфічності та унікальності поєднання кліматичних, геофізичних, хімічних й інших компонентів довкілля (тобто, географічного середовища) з властивими йому природними і людськими чинниками; в)

виробництво, переробка і приготування продукту має місце в певній географічній області. Для PGI відрізняється умова за пунктом в) виробництво і/або переробка і/або приготування має місце в певній географічній області.

2. Вимоги щодо імені PDO обмежуються такими винятками: а) термін вважається родовим; б) конфліктує з іменами різних сортів рослин і породами тварин; в) вже використовується як торгова марка; г) дублює імена повністю або частково, що вже використовуються в країні походження, ЄС або у світі.

3. Вимоги стосовно претендента: а) претендент – організація, що представляє спільноту зацікавлених сторін; лише група має право звернутися за реєстрацією; б) група – це будь-яка асоціація незалежно від її організаційно-правової форми, утворена переважно з виробників та посередників, які пов'язані з тим же продуктом; в) у випадку, коли ім'я означає трансгеографічну область або традиційне ім'я з'єдналося з географічною областю, що межує із основною, то декілька груп можуть подавати одну заявку для спільного застосування імені.

4. Процедури для отримання захищеного ГЗ (GI) встановлені Регламентом ЄС № 1151/2012 «Про визначення, опис, презентації, маркування та охорону географічних зазначень» (ст. 4, 5, 6, 7 – вимоги до заяви про реєстрацію, процедура реєстрації і оскарження реєстрації зазначень походження і географічних зазначень походження товару).

Як відомо, Угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом ратифіковано Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р., а з 1 січня 2016 року розпочалося застосування розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» [13; 14]. Зокрема, главою 9 «Інтелектуальна власність» встановлені стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності (підрозділ 3 «Географічні зазначення»).

Угода про асоціацію встановлює зобов'язання сторін із взаємної правової охорони географічних зазначень. Відповідно до Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання з нормативно-правового наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері інтелектуальної власності.

З огляду на зазначене, виробники сільськогосподарської продукції, продуктів харчування, спиртних напоїв, вина, ароматизованих винних напоїв в Україні повинні:

1) припинити використання більшості назв географічних зазначень Європейського Союзу, що охороняються відповідно до умов Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

2) припинити використання з 1 січня 2023 року назви сиру Parmigiano Reggiano, Roquefort, Feta;

3) припинити використання з 1 січня 2026 року назви шампанських вин, коньяку та інших алкогольних напоїв таких, як Champagne, Cognac, Madera, Porto, Jerez / Xérès / Sherry, Calvados, Grappa, Anis Português, Armagnac, Marsala, Malaga, Tokaj;

4) прямо чи опосередковано використовувати назви товарів у перекладі, транскрипції або транслітерації, супроводжувати їх словами «стиль», «тип», «спосіб», «який вироблений у», «імітація», «смак», «подібний», натякаючи на місце виготовлення товару у традиційному для нього регіоні;

5) з 1 січня 2026 року в Україні замість назви «коньяк» та «шампанське» виробники повинні використовувати назви «бренді» та «ігристе вино» відповідно.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, географічним зазначенням походження товару є будь-яке словесне чи графічне позначення географічного місця (країни, регіону чи місцевості на території країни або іншого географічного об'єкту), яке використовується для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має особливі властивості, певні якості, репутацію або інші характеристики, виключно, головним чином або в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором.

З'ясовано, що правова охорона географічних зазначень дозволяє перешкоджати використанню географічного зазначення для товарів, що не походять із зазначеної географічної місцевості або не відповідають прийнятим стандартам якості, а також отримувати вигоди за рахунок репутації оригінальних товарів. Наразі Угода про асоціацію стосовно інституту географічних зазначень означає конкурентні втрати для українських товаровиробників через необхідність заміни відомих назв товарів на інші. Одночасно, з огляду на те, що залежність українського ринку від географічних зазначень не є значною, ці втрати на фоні інших криз на українських ринках не будуть особливо відчутними. Угода про асоціацію залишає шляхи до вдосконалення через доопрацювання переліку охоронюваних географічних зазначень у межах спеціального підкомітету. Україні слід невідкладно сформувати Підкомітет з географічних зазначень, як це передбачено Угодою, та розпочати вдосконалення та наповнення переліку географічних зазначень, які

будуть виявлені. Перспективами подальших останньої в умовах ЄС та їх використання у розвідок щодо географічних зазначень та їхньої вітчизняних умовах. правової охорони є наступне вивчення аспектів

Використана література :

1. Андрощук Г. Угода про асоціацію з ЄС: наслідки для інституту географічних зазначень в Україні / Г. Андрощук, А. Афіян // Теорія і практика інтелектуальної власності. – Київ, 2014. – №6. – С. 48-59.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 06.11.2017). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>. – 09.11.2017.
3. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 30.09.2016). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> 1452801145557029. – 09.11.2017.
4. Крисанов Д. Географічні зазначення походження агропродовольчої продукції: європейський досвід і вітчизняні перспективи / Д. Крисанов // Економіст. – 2014. – № 10. – С. 18-24.
5. Лиссабонское соглашение о защите указаний места происхождения изделий и их международной регистрации 1958 г. (пересмотренное в Стокгольме 14 июля 1967 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b11/print.
6. Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні: автореф. дис ... канд. юрид. наук / Ю. С. Мельниченко. – Харків : Б. в., 2011. – 18 с.
7. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 2 червня 1911 р., у Гаазі 6 листопада 1925 р., у Лондоні 2 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_123/print.
8. Право Європейського Союзу: підручн. / За ред. Р.А. Петрова. – К.: Істина, 2017. – 384 с.
9. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
10. Про охорону прав на зазначення походження товарів [Електронний ресурс] : Закон України від 16.06.1999 № 752-ХVI (Редакція станом на 05.12.2012). – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/752-14/print>. – 09.11.2017.
11. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – 355 с.
12. Тараненко О. М. «Географічні зазначення»: проблема термінологічної неоднозначності / О. М. Тараненко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 919-923.
13. Терехова Т. Коллективный маркетинг: формирование добавочной стоимости товара путем охраны географических указаний, сертификационных и коллективных торговых марок / Т. Терехова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uipv.org/i_upload/file/wipo-seminar-10-2016/d1t05-Terekhova.pdf.
14. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print 1486830979524723.
15. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018/print.
16. Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Захід 3.4.3. Підготовка представників митних органів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uipv.org/i_upload/file/06-Geographical-Indications-052016.pdf.

17. Український інститут інтелектуальної власності (Укрпатент) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uipv.org/ua/tovar.html>.
18. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (Редакція станом на 19.07.2017). – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print>. – 09.11.2017.
19. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина, 2006. – 928 с.
20. Agriculture and rural development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/agriculture/markets/>.